

Delft University of Technology

Obstakels en openingen

van Gameren, D.E.

Publication date

2006

Document Version

Final published version

Citation (APA)

van Gameren, D. E. (2006). *Obstakels en openingen*. Delft University of Technology.

Important note

To cite this publication, please use the final published version (if applicable).
Please check the document version above.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download, forward or distribute the text or part of it, without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license such as Creative Commons.

Takedown policy

Please contact us and provide details if you believe this document breaches copyrights.
We will remove access to the work immediately and investigate your claim.

This work is downloaded from Delft University of Technology.

For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to a maximum of 10.

OBSTAKELS EN OPENINGEN

INTREEREDE 4 OKTOBER 2006

DICK VAN GAMEREN

TEKST

 TU Delft

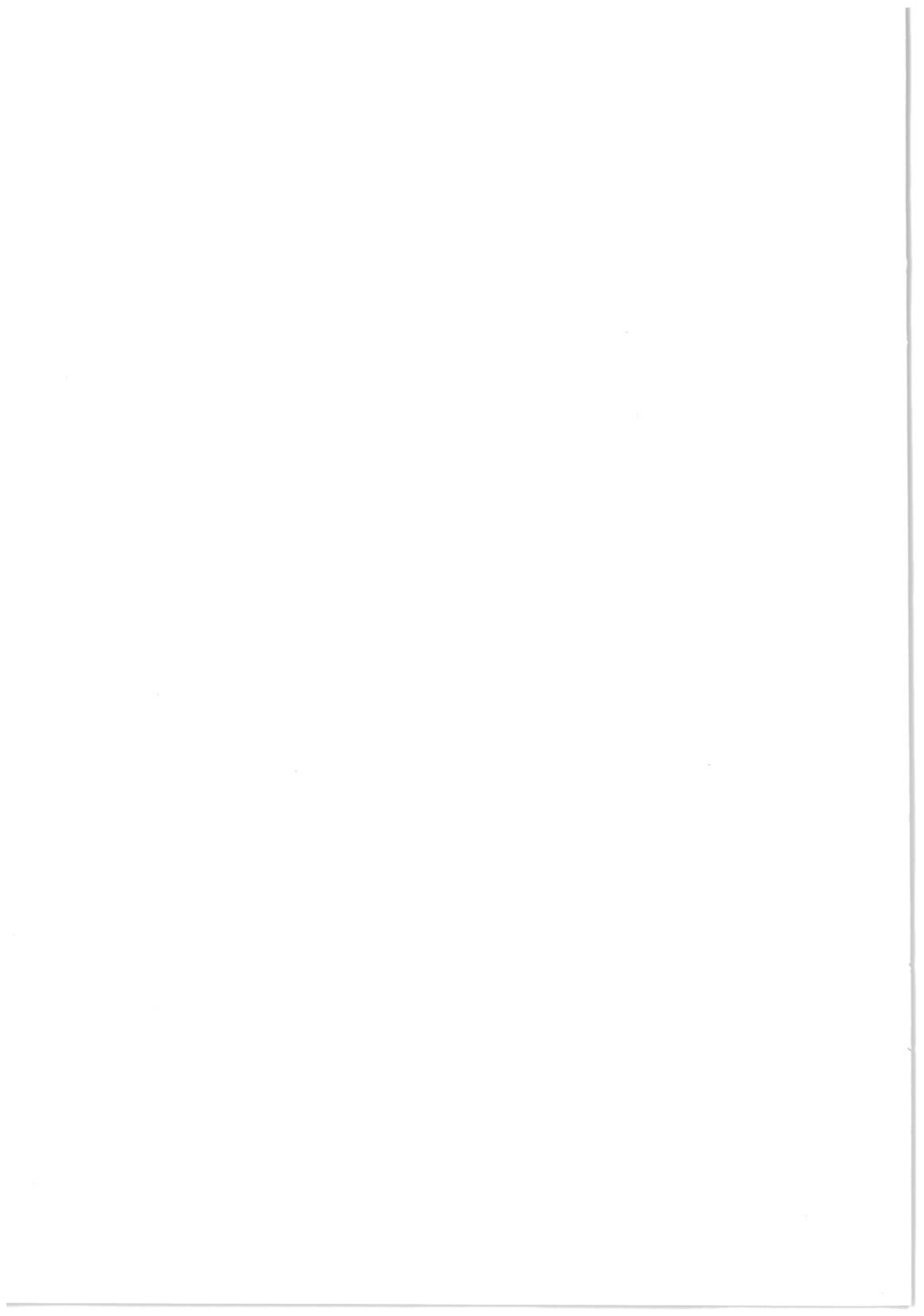
Technische Universiteit Delft Faculteit Bouwkunde

OBSTAKELS EN OPENINGEN

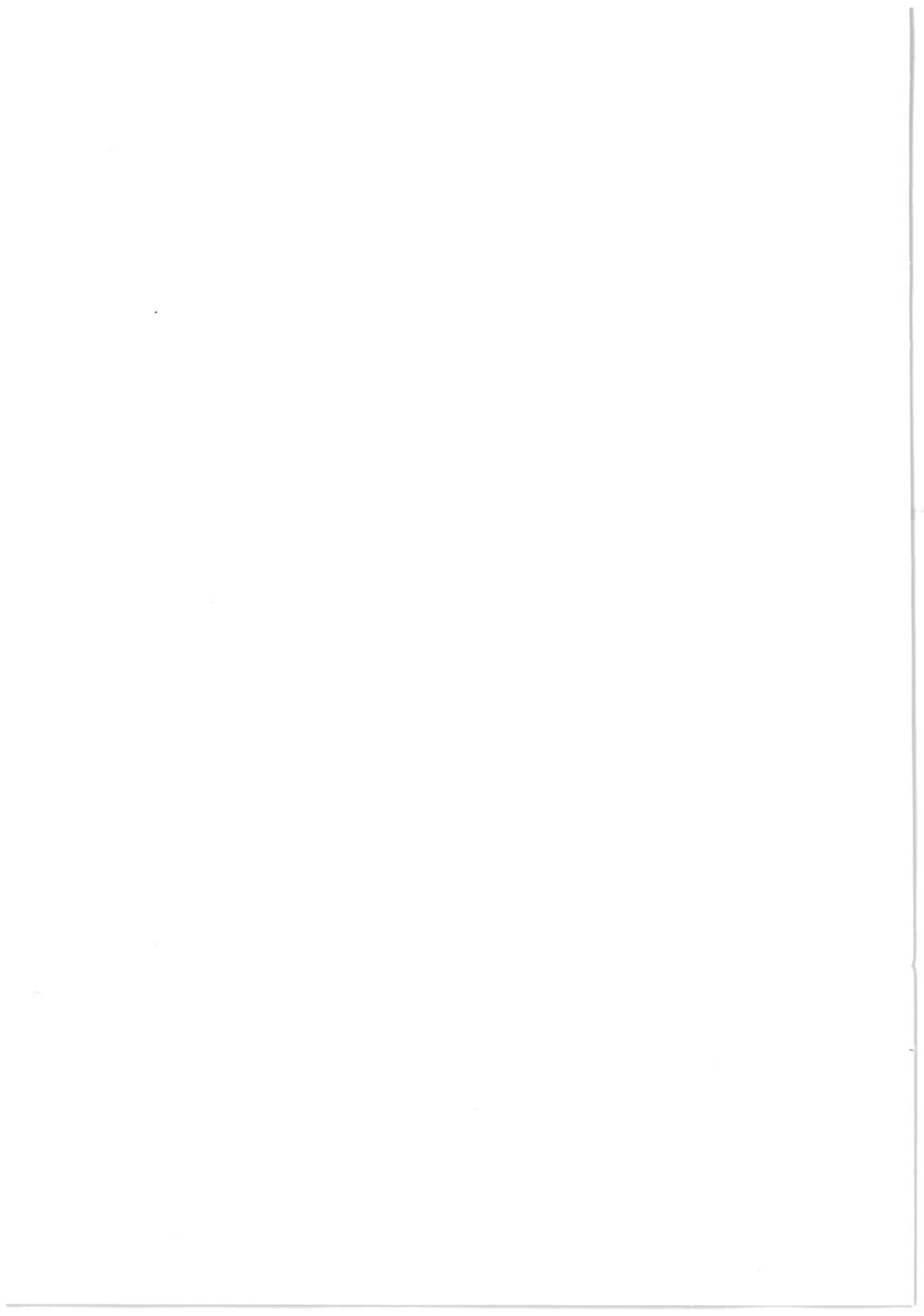
INTREEREDE UITGESPROKEN OP 4 OKTOBER 2006
TER GELEGENHEID VAN DE AANVAARDING VAN HET AMBT VAN HOOGLERAAR
IN HET VAKGEBIED WONINGBOUW AAN DE FACULTEIT BOUWKUNDE
VAN DE TECHNISCHE UNIVERSITEIT DELFT DOOR

IR. D.E. VAN GAMEREN

TEKST

Mijnheer de rector magnificus, leden van het college van bestuur, collegae hoogleraren en andere leden van de universitaire gemeenschap, zeer gewaardeerde toehoorders, vanmiddag heb ik het voorrecht u toe te mogen spreken als nieuwe hoogleraar voor het vakgebied woningbouw, onderdeel van de afdeling architectuur van de faculteit bouwkunde.

01. Ik val met de deur in huis: hoort woningbouw thuis op de afdeling architectuur? De woning is waarschijnlijk de oudste bouwopgave die wij kennen, maar is het ontwerp van de woning ook een architectonische opgave?

Dit roept natuurlijk eerst de vraag op wat architectuur is.

Ik zou architectuur willen definiëren als de representatie van het culturele en artistieke aspect van het bouwen. Architectuur is onlosmakelijk verbonden met de tijd waarin zij tot stand komt en kan niet anders dan een standpunt innemen ten opzichte van de voortdurende verandering in de wereld, ten opzichte van de moderniteit.

- De woning is bij uitstek een persoonlijke ruimte, de 'eigen' plek waar de bewoner afstand kan nemen van de hem omringende wereld. Kan deze plek door een ander ontworpen worden? Door een architect die zoekt naar
02. een representatie van de huidige wereld, terwijl de bewoner zich hier juist aan wilt onttrekken?

Over dit spanningsveld tussen wonen en architectonisch ontwerp is veel gezegd en geschreven. De architect-schrijver Witold Rybczynski beschrijft, onder andere in zijn boek met de veelzeggende titel *Home* uit 1986, zijn verbazing over het feit dat veel architecten geen aandacht hebben voor begrippen als comfort en huiselijkheid.

- Dezelfde vraag kwam al veel eerder naar voren in het boek *Bau und Wohnung* dat in 1927 verscheen bij de opening van een van de beroemdste gebouwde manifesten over het wonen: de *Weissenhofseidlung* in Stuttgart. Foto's in het boek tonen strak gepleisterde huizen met
03. platte daken en interieurs, door de architecten ingericht met even strakke stalen buismeubels. Van enige huise-

lijkheid, laat staan comfort valt weinig te bespeuren. Eén architect maakt echter een uitzondering. Josef Frank uit Wenen bouwde twee huizen, van buiten even strak gepleisterd als de andere. Maar binnen treffen we
04. een andere wereld aan; de interieurfoto's laten sofa's zien, zachte kussens en gordijnen met bloemmotief, en bovenal, mensen!

In zijn geschreven toelichting voert Josef Frank een pleidooi voor comfort en huiselijkheid, voor ruimte voor het persoonlijke, voor het sentiment van de bewoner.

Sommige architecten en politici denken dat deze ongemakkelijke, kennelijk problematische verhouding tussen de ontwerper en de bewoner van een huis in één klap opgelost kan worden door de introductie van het 'wilde wonen'. Iedereen bouwt zijn eigen huis, iedereen gelukkig.

Deze opvatting is in mijn ogen een treurig misverstand. Niet omdat dit architecten brodeloos zou maken, of omdat wij niet een ieders geluk moeten nastreven, maar omdat het volledig voorbijgaat aan de werkelijke opgave in ons land met betrekking tot de woningbouw.

Een van mijn voorgangers, Jaap Bakema, sprak in zijn rede in 1964 over de noodzaak de samenhang te ontwerpen, te werken aan, zoals de titel luidde, een samenlevingsarchitectuur.

Ik ben ervan overtuigd dat ook nu de grote opgave van het woningontwerp het ontwerp van de samenhang is. De opgave is niet om woningen te ontwerpen die zich terugtrekken op een eigen, bij voorkeur door schuttingen omheind kaveltje. Als we dit doen, verdwijnt wat nog rest van het prachtige Nederlandse landschap en sterven bestaande woonwijken een langzame dood. Het wilde wonen is dan niets anders dan de terminale zorg van een machteloos ruimtelijk beleid.

De opgave is anders. We moeten huizen en woongebouwen ontwerpen die privacy en comfort in de woning bieden, maar tevens vorm geven aan de ruimte om het huis: een ruimte die verbindingen legt en de omgeving oplaadt, betekenis geeft.

Het gaat er niet om een keurslijf voor de bewoner ontwerpen, maar een samenhang tussen woning en omgeving die beide vrijheid geeft.

Dit maakt het woningontwerp bij uitstek tot een architectonische opgave.

Als we terugkijken in de geschiedenis zien we een aantal momenten waarop het woningontwerp als architectonische opgave sterk naar voren komt. Een belangrijk moment is de Engelse woningbouw in de periode tussen 1880 en 1910.

De woningbouw in Engeland, koploper in het proces van industrialisatie, was vastgelopen in een standaardproductie die geen antwoord gaf op vragen ten aanzien van de verstedelijking, hygiënische eisen et cetera.

Deze tijd, de Arts and Crafts-periode, is in de architectuurhistorie vooral bekend gebleven door de ontwerpen voor landhuizen voor de rijke middenklasse. Architecten

05. ontwikkelden echter ook nieuwe oplossingen voor stedelijke

06. appartementengebouwen, collectieve woongebouwen en geschakelde eengezinswoningen. Het probleem van de suburb: de bebouwing aan de randen van de uitdijende steden, werd scherp aan de orde gesteld; de tuinstad werd 'uitgevonden'.

Voor de ontwikkeling van deze nieuwe modellen werd inspiratie gezocht in de bouwtradities van voor het

07. begin van de industriële revolutie. In gebouwen uit de zestiende en zeventiende eeuw trof men een vrijheid in ruimtelijke en ambachtelijke zin die zeer inspirerend was. Deze historische voorbeelden worden gekarakteriseerd door een bekend citaat uit dezelfde periode van de filosoof Francis Bacon: "Houses are built to live in, and

not to look on”, ofwel, “Huizen worden gebouwd om in te wonen, niet om naar te kijken”. En hij vervolgt: “Het gebruik moet voorrang krijgen boven (eenheid van) vorm”.

Het lijkt wel of hier een twintigste-eeuwse functionarist tot ons spreekt!

Dit samengaan van traditie en vernieuwing in de Arts and Crafts-beweging is uniek en heeft een aantal sublieme projecten, huizen van huiveringwekkende schoonheid opgeleverd.

De volgende periode waarin het woningbouwontwerp een grote impuls kreeg, was die van de moderne architectuur van de twintiger en dertiger jaren. Voor een belangrijk deel werd voortgebouwd op de ruimtelijke concepten van de Arts and Crafts-beweging, maar ten aanzien van materiaal en constructie werd een tegenovergestelde weg gekozen: geen traditioneel ambacht, maar juist een omhelzing van de industrialisatie.

08. Graansilo's en fabrieken werden de nieuwe bron van inspiratie. De architectuur van de woning werd in deze tijd verrijkt met ongekende vormen en beelden.

09. Het idee van de tuinstad werd radicaal doorgezet.
10. Ook midden in de metropool moesten woongebouwen zweven in en boven het groen. Een compromisloze idylle die de relatie tussen bewoner, woning en stad te eenduidig maakte.

De reactie hierop kon niet uitblijven. In de jaren vijftig en zestig probeerden architecten de door de moderne architectuur verbroken verbindingen tussen het huis en zijn omgeving, of dit nu de stad of het landschap is, te herstellen.

De manifesten van de architecten verenigd in Team X, waaronder Bakema, geven deze stellingname duidelijk weer, maar ook in het werk van andere tijdgenoten zien we deze zoektocht naar het terugvinden van de verbin-

11. ding. Inspiratie werd opnieuw gezocht in de historische stad, maar ook in de bouwkunst van niet-westerse culturen.
12. turen.
In deze periode werd met grote inventiviteit gewerkt aan een verdere vergroting van het repertoire aan woningtypes en schakelingen.
13. De woningbouwarchitectuur uit deze tijd is daardoor ook nu nog een rijke bron van inspiratie.
14. De zoektocht leidde tot modellen die zover gingen in de verbinding van woning en de stad dat de stad onderdeel werd van het gebouw. Deze verweving leidde tot prachtige projecten, maar kon ook te ver worden doorgezet. Confrontaties werden door het ontbreken van een meer neutrale ruimte tussen woning en omgeving te hevig, de resultaten soms beklemmend.

De hierop volgende periode van de jaren zeventig en eerste helft van de jaren tachtig is een welhaast architectuurloos tijdperk in de woningbouw. Het woningontwerp werd gedomineerd door een strijd tussen een benadering vanuit techniek en (massa-)productie enerzijds en een strikt sociale, maatschappelijke benadering anderzijds.

Het architectonisch ontwerp leek geen rol meer te spelen. Toen ik in 1981 hier in Delft met mijn studie begon, werden de nieuwe studenten welkom geheten met het advies een andere studierichting te zoeken. Er was geen vraag naar architecten. In hetzelfde jaar werd de faculteit bouwkunde (toen nog afdeling geheten) bedreigd met opheffing.

In de jaren negentig bloeide de architectuur weer op. Een belangrijke aanzet werd hiertoe gegeven door de herontdekking in de loop van de jaren tachtig van de woningbouw als architectonische opgave. Een herontdekking die mede tot stand kwam op onze faculteit, waar een aantal inspirerende docenten een rijk archi-

tectonisch geheugen openlegden.

15. Voor het woningbouwontwerp was dit vooral een periode van herontdekking van de grootse concepten van de modernisten en de nuancering ervan door de daaropvolgende generatie.
16. De eerste stappen tot een verdere ontwikkeling en vernieuwing die hier het gevolg van waren, werden echter enkele jaren terug vrij hardhandig gestopt.

Waar staan we nu? De huidige situatie is niet anders te karakteriseren dan als een periode van stagnatie. In de praktijk is er momenteel sprake van een sterke trend tot een versimpeling of reductie van de ontwerp-opgave in de woningbouw, een teruggrijpen op eenduidige en veelal uit het verleden stammende modellen.

18. Dit leidt tot een schizofrene situatie waarin opdrachtgevers en ontwerpers oplossingen zoeken in het letterlijk herhalen van ontwerpmodellen die ontwikkeld zijn in tijden waarin de nu zo actuele thema's als mobiliteit en dichtheid nog niet aan de orde waren.

De onhoudbaarheid van het ondoordacht vasthouden aan een aantal sinds lange tijd toegepaste woningbouwprincipes is goed te illustreren aan de hand van de te loorgang van hét Hollandse woningtype: het rijtjeshuis met tuin.

19. Door een steeds verder toenemend aantal woningen per hectare wordt het beschikbare kavel voor het traditionele rijtjeshuis steeds kleiner. Tegelijk moet op dat kavel steeds meer gebouwd worden: een groter huis, een plek voor twee auto's. Dit leidt inmiddels tot woonbuurten waar de smalle woningen van alle kanten belaagd worden door rijdende en geparkeerde auto's, waar de tuin deels of geheel wordt opgeofferd aan de auto of vervangen door een hoger gelegen terras dat de auto afdekt. Is er nog wel sprake van een tuintje, dan wordt dit binnen enkele jaren volgebouwd met een aanbouw, om-

dat de bewoner zijn woonkamer te klein vindt. Omdat het resultaat lijkt op een traditioneel grondgebonden rijtjeshuis wordt het verkocht.

De onderscheidende kwaliteiten van een dergelijk huis zijn inmiddels echter verdwenen en de levensduur van deze oplossing is hoogst twijfelachtig.

Letterlijke herhaling van voorbeelden leidt tot zieloze en gebrekkige replica's. Nog schrijnender is te zien hoe zogenaamd historiserend bouwen de confrontatie met de huidige woningbouwproductie en technieken niet aan kan en resulteert in liefdeloos in elkaar gezette parodieën.

Het is kenmerkend dat in de tentoonstelling *Alter Architecture*, dit jaar samengesteld door Culot en de Brusselse *Archives d' Architecture Moderne*, voorvechters van het eerste uur van een traditionele architectuur, in een lange reeks voorbeelden geen enkel project uit Nederland het tonen waard acht.

Het gevolg van de letterlijk oppervlakkige benadering van de woningbouwopgave – en dat zeker niet alleen door de zogenaamde traditionele architectuur! – is dat ondanks de door een ieder beleden zorg voor identiteit en de bestaande omgeving overal alles hetzelfde wordt, of het nu gaat om stad, dorp of onbebouwd terrein.

De aandacht in de huidige woningbouw gaat in werkelijkheid vooral uit naar een maskering van de industriële productie. De winst die te behalen is door het toepassen van grootschalige of industriële productie-methoden wordt niet gebruikt om de woning zelf meer ruimte of afwerkingskwaliteit te geven, maar om de massaproductie te maskeren achter een variatie aan gevelbeelden. Om beeldvariatie mogelijk te maken wordt de inhoud van de woning zelf tot eindeloos herhaald gemiddelde teruggebracht.

U kunt zich afvragen: is dit dan zo erg?

20. Ja, dit is erg. De onlangs gepresenteerde nieuwe versie van de *Nieuwe Kaart van Nederland* laat zien dat de woningbouw de komende jaren een belangrijk deel van de bouwopgave in Nederland vormt. Van de grote woningbouwopgaven is meer dan de helft geprojecteerd in tot nu toe onbebouwd gebied. Het andere deel zal vooral gerealiseerd moeten worden in de grootschalige vernieuwing van naoorlogse woongebieden. Een enorme opgave, zowel in kwantitatieve als in kwalitatieve zin, want het gaat niet alleen om toevoegen, maar ook om verbeteren.
21. Hoe versterken we de kwaliteit van bestaande wijken en zorgen we dat deze een ruimtelijk en functioneel deel blijven van de stad? Hoe voorkomen we dat het landschap wordt overspoeld door nietszeggende en volstrekt uitwisselbare woongebieden? Als we dan genooddaakt zijn in het landschap te bouwen, hoe bereiken we dan dat de nieuwe situatie op z'n minst even waardevol is als daarvoor?
- 22.

In de praktijk van de woningbouw blijven antwoorden uit. De leerstoel woningbouw (en de faculteit als geheel) moet zich vol overgave op deze vraagstukken richten, in onderzoek en onderwijs.

Een opvallend gegeven met betrekking tot de woningbouw in de afgelopen zestig jaar in ons land is de steeds korter wordende levensduur van nieuw gebouwde woongebieden.

De bestaande woningen worden op grote schaal vervangen en verbeterd. Op dit moment ligt de aandacht vooral bij de naoorlogse woonwijken gerealiseerd in de jaren vijftig en zestig, maar ook al uit de jaren zeventig. En de volgende opgave dient zich al aan: de vervanging van de eerste stadsvernieuwing uit de jaren zeventig en begin jaren tachtig.

Het tempo van vernieuwing gaat klaarblijkelijk steeds sneller, ofwel, de levensduur van projecten wordt steeds korter. In dit versnellings tempo komt over tien jaar de vernieuwing van de Vinex-wijken aan de orde. Deze vernieuwingsgolf dwingt ons meer dan ooit tot een scherp onderzoek van tot nu toe gehanteerde ontwerp-opvattingen. De leerstoel woningbouw heeft een prachtige traditie in het onderzoek van ontwerp-opvattingen uit het verleden. Studies naar werk en opvattingen van

23. Loos en Le Corbusier, de Russische constructivisten,
24. Scharoun en Bakema, Team X en anderen hebben geresulteerd in prachtige tentoonstellingen en publicaties. Het is een grote uitdaging om hier mee verder te gaan! Een vraag die in dit onderzoeksproject aan de orde moet komen, is hoe de onderzochte opvattingen en stromingen zelf met hun eigen voorgeschiedenis omgingen. Door hier inzicht in te krijgen kan de geschiedenis als thema in het ontwerp rijker en productiever worden en kan het historisch onderzoek ook een vooruitkijkende betekenis krijgen.

25. Naast dit meer terugblikkende onderzoek moet er vooral een intensief ontwerponderzoek op gang komen, een nieuw laboratorium voor de woningbouw.

We moeten mogelijkheden ontwikkelen en beproeven om de hiervoor beschreven stagnatie, de eindeloze repetitie van achterhaalde modellen te doorbreken.

Hoe komen we tot deze nieuwe oplossingen?

Allereerst zullen we moeten werken aan een scherpe definiëring van de huidige ontwerp-opgave.

We leven in een tijdperk van globalisering, directe confrontaties tussen verschillende culturen en een toenemende individualisering. In deze situatie zijn de definities van collectief en gemeenschap niet meer eenduidig. Dit heeft verregaande gevolgen voor de woningbouwopgave; nodig is een herdefinitie van de

begrippen privé, collectief en openbaar.

26. Hiertoe moeten nieuwe architectonische modellen ontwikkeld worden. De tendens om oplossingen te zoeken in het maken van scheidingen en het teruggrijpen op vertrouwde beelden lost niets op en scherpt eerder mogelijke conflicten aan.

Door de woning en de omgeving in nieuwe verhoudingen tot elkaar te brengen, kan (opnieuw) een functionele en ruimtelijke complexiteit en volledigheid ontstaan die een antwoord geeft op de naar voren tredende problematiek van de woningbouw van de afgelopen decennia en kan de spiraal van steeds sneller op elkaar volgende vernieuwing doorbroken worden.

Gebouwen en woongebieden die niet verbonden zijn met hun omgeving vormen slechts obstakels. Daarom is het essentieel dat er in en rondom gebouwen ruimtes zijn die verbindingen maken. In het bouwblok uitgespaarde openbare en of collectieve ruimtes kunnen het raakvlak tussen gebouw en omgeving vergroten en zo voorkomen dat de stad wordt gereduceerd tot eenduidige open ruimte en even eenduidig afgesloten bouwmassa's. Behalve een ruimtelijke verbinding tussen gebouw en omgeving kunnen zulke overgangen en tussenruimtes verschillende en mogelijk conflicterende functies absorberen en zo hogere bebouwingsdichtheden mogelijk maken die nodig zijn voor het revitaliseren van bestaande woongebieden.

Bij ontwerpogaven aan de rand van de stad is het thema van de verbinding minstens zo relevant als in de stad zelf. De suburbane woonwijk heeft per definitie een niet-stedelijk karakter waarvoor de tastbare of visuele nabijheid van onbebouwd landschap een noodzakelijkheid is. Daarom is het nodig om landschap en woonomgeving zo veel mogelijk met elkaar te verweven. Dat vergt specifieke verkavelingen en woningtypologieën. Zeker bij hogere dichtheden is een fijnmazige menging

van bebouwing, kavels en open land nodig om de suburbane kwaliteit te handhaven.

De verweving van bebouwing en landschap valt snel ten prooi aan de wens zo veel mogelijk woningen op zo groot mogelijke eigen kavels te realiseren. De potentiële kwaliteit van een suburbane woonomgeving verdwijnt daardoor, met als resultaat een nietszeggend woongebied zonder stedelijke complexiteit en zonder landschappelijke ruimtelijkheid. Dat deze nietszeggendheid zou kunnen worden gecompenseerd door de architectonische expressie van de woningfaçades is een hardnekkig misverstand. Het tegendeel is eerder waar: juist bij een toenemende dichtheid moet de architectuur zo min mogelijk present zijn. De kwaliteit van de suburbane woonomgeving wordt zeker bij hogere dichtheden vooral bepaald door de ruimtelijke afwisseling, niet door de architectonische afwisseling.

Ik leg hier enigszins de nadruk op de ontwerpogave voor de suburbane woongebieden. Ik doe dit met opzet, omdat ik denk dat juist deze opgave – ook op onze faculteit – weinig aandacht krijgt. Deze opgave is bepaald niet beperkt tot het architectonisch aspect van de woningbouw. Voor het formuleren van nieuwe oplossingen moeten we nauw samenwerken met de afdelingen stedenbouw, landschap, bouwtechniek en management. Gezamenlijk moeten we op zoek naar nieuwe modellen en inspiraties.

Kern van het onderzoek en het onderwijs van onze leerstoel is en blijft het ontwerp. Het ontwerp is de mooiste denkbare schakel tussen beide. Hierdoor kunnen allen, medewerkers en studenten, met eenzelfde inzet en inventiviteit werken aan de hiervoor beschreven opgaven.

27. Aan het eind van dit betoog zou ik een tweetal vergelijkingen willen maken tussen architectuur en muziek. Mijn directe voorganger en leermeester Max Risselada sprak in zijn rede over het begrip ruimte over de verwantschap tussen architectuur en “die andere ruimtelijke kunst bij uitstek, de muziek” en liet horen hoe muziek van ruimte doordrongen is.

Het gaat mij vanmiddag om een ander aspect, te weten de verwantschap tussen ontwerpen en componeren. De onlangs overleden grootmeester van de twintigste-eeuwse muziek, György Ligeti, ontwikkelde een compositietechniek die zich het beste laat karakteriseren door het woord gelaagdheid.

Zijn composities zijn opgebouwd uit lagen van verschillende stemmen of instrumenten die zich onafhankelijk van elkaar ontwikkelen. De muziek is atonaal, schijnbaar structuurloos. Door het gelijktijdig klinken van de verschillende lagen ontstaat een prachtige spanning die plotseling door het samenvallen van lagen wordt opgelost, of juist opgevoerd, doordat tot dan toe letterlijk ongehoorde samenklanken ontstaan.

De verwantschap met ontwerpen is duidelijk. Ontwerpen begint met onderzoek en ontwikkeling van de verschillende lagen van de opgave. De verdwijning van traditionele ordeningspatronen, de klassieke orde, hoeft niet te betekenen dat de architectuur geen synthese meer tot stand kan brengen. De synthese ontstaat door de gelijkwaardige confrontatie van de lagen waaruit nieuwe onvoorziene verbindingen en oplossingen kunnen voortkomen.

De synthese blijft noodzakelijk. Als we deze zouden opgeven, reduceren we het ontwerpen tot het opstellen van een concept, een strategie of beeld.

28.

Een aspect waarin de muziek verreweg de baas is over de architectuur is dat van de tijd. Daar waar in een

compositie de tijd nauwgezet gecontroleerd wordt, weet de architectuur hier slechts moeizaam vat op te krijgen. We kunnen bijvoorbeeld denken aan het eerder aangehaalde probleem van levensduur. Veel ontwerpvoorstellen in de afgelopen honderd jaar hebben de betekenis van geleidelijke ontwikkeling in de tijd, dat wil zeggen het mogelijk maken van transformaties genegeerd en zijn mede daardoor van korte levensduur gebleken. Dit is een belangrijk thema waarnaar binnen onze leerstoel reeds veel onderzoek plaatsvindt, zoals onder andere weergegeven in het vorig jaar verschenen boek *Time-based architecture*.

Ik denk op dit punt echter vooral aan de betekenis van tijd in het ontwerpen zelf, in het proces van confrontatie en inventie.

In het eenzijdig op beeld gerichte huidige architectuurdebat lijken twee posities te domineren, die ofwel de tijd ontkennen of deze willen fixeren.

Tegenover de tendens van reproductie van bestaande beelden uit het verleden, het fixeren van de tijd, staat de obsessie om tot een nieuw nog niet vertoond beeld te komen, het ontkennen van de tijd. De feitelijke inhoud, achter het beeld, komt in beide benaderingen vrijwel niet aan de orde.

Een geheel andere houding ten opzichte van tijd wordt ingenomen door de Franse componist Pierre Boulez. Hij staat bekend als een van de grote vernieuwers van de muziek in de afgelopen vijftig jaar, maar ook in de rol van dirigent als een van de grootste interpreten van het verleden van de muziek.

Een mooi voorbeeld van zijn werkwijze als componist is het stuk *Anthem 2* uit 1997. Daarin speelt een violist muziek die gebaseerd is op een veel ouder stuk van de componist. Dit stuk is op zijn beurt weer gebaseerd op middeleeuwse koormuziek. De compositie is zowel interpretatie als inventie. Heden en verleden gaan sa-

men op. Maar het stuk reikt verder. Op het moment dat de violist de muziek tot klinken brengt, wordt deze door computers opgevangen, simultaan bewerkt en via luidsprekers in de zaal hoorbaar gemaakt. Het tot nu toe niet gehoorde, de bewerking door de computer, wordt toegevoegd aan de muziek. Behalve het buitengewoon sterke ruimtelijke effect van dit proces, fascineert vooral hoe het gekende: de muziek uit het verleden, het actuele: de door de violist gespeelde noten, en het onbekende: de door de computer gegeneerde klanken, samenvallen.

Deze simultaaniteit van verleden, heden en toekomst zouden wij ook in ons ontwerpen tot stand moeten brengen. Dit begint met het geheugen, niet om het verleden te herhalen, maar om vanuit het geheugen en met gebruik van alle huidige technieken nieuwe vormen en oplossingen voor onze complexe opgaven te genereren. Door verleden en toekomst te verbinden, vinden we nieuwe openingen en kunnen we de obstakels van nu passeren.

29. Tot slot van dit steeds abstracter geworden betoog een concreet voorbeeld van wat het ontwerp teweeg kan en moet brengen. Ik ga hiervoor terug naar het begin van mijn verhaal, naar het Engeland van Francis Bacon.

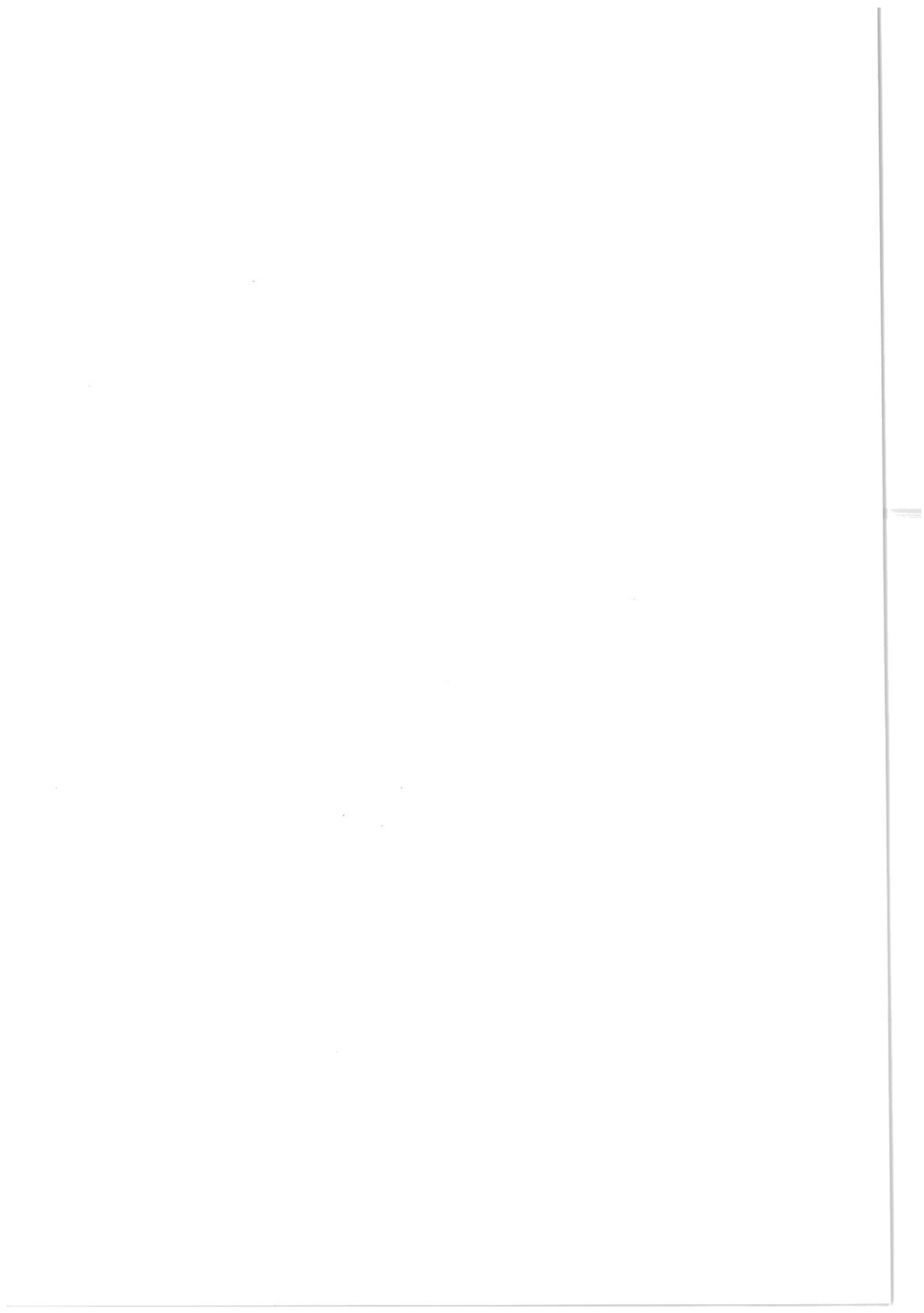
30. *Bolsover Castle* is een complex van gebouwen gebouwd rond 1600. Het is een buitenplaats, met appartementen voor de eigenaar, zijn gasten, personeel en paarden. De verschillende gebouwen zijn met elkaar verbonden door een reeks ruimtes, hoven en tuinen die verschillende gradaties van openbaar of privé-gebruik kennen. Door het openen of sluiten van poorten tussen deze ruimtes kan het gebruik steeds weer veranderen. Binnen de complexe miniatuursamenleving in dit complex was er voor iedereen eigen ruimte, maar ook een duidelijke collectieve identiteit.

Hoewel de architectuur voor die tijd volstrekt nieuw was, verwijst het ontwerp op vele wijzen naar het verleden. Het verleden is ook letterlijk opgenomen door een
31. oude rondlopende kasteelmuur op te nemen in het ge-
32. heel. Niet meer als verdedigingsmuur, maar als tuin-
muur rondom de *Garden of Love*.

Het gebouw staat nu leeg en is deels een ruïne, maar veroorzaakt bij bezoek nog steeds een gevoel van leven,
33. van opwinding. Dit wordt teweeggebracht door een fan-
tastische aaneenschakeling van ruimtes, zowel buiten
als binnen, maar zeker ook door de wijze waarop het
34. complex de omgeving beïnvloedt, en omgekeerd, de om-
geving het gebouw. Het van veraf zichtbare silhouet ver-
heft zich boven een riviervallei die reeds eeuwenlang is
35. aangetast door steenkolenmijnen. Vanuit de binnen- en
buitenruimtes van het kasteel wordt het uitzicht op de
vallei steeds op een andere manier ingekaderd. De com-
binatie van het gebouw en het aangetaste landschap
leidt tot een onverwachte schoonheid, zowel gezien van-
uit de vallei als vanuit het gebouw.

Dit alles is wat de architectuur van de woningbouw teweeg moet brengen. De gebouwen, de ruimte eromheen en de bredere omgeving geven elkaar betekenis en brengen elkaar tot leven. Een prachtiger opgave is niet denkbaar! Ik kijk ernaar uit om hier de komende tijd met collega's en studenten, maar ook met de wereld buiten onze universiteit, aan te werken.

Aan het eind gekomen van mijn verhaal wil ik iedereen danken die mijn benoeming heeft mogelijk gemaakt. Het zijn er velen en ik hoop hen straks deze dank persoonlijk over te kunnen brengen.
U allen in deze zaal dank ik voor uw aandacht.

REFERENTIES:

NRC-HANDELSBLAD,
CULTUREEL SUPPLEMENT,
VRIJDAG 21 MEI 2005, PAG. 22

W. RYBSCZYNSKI, 'HOME, A SHORT HISTORY
OF AN IDEA', 1987, TORONTO

'BAU UND WOHNUNG', 1927, STUTTGART

J.B. BAKEMA, 'NAAR EEN SAMENLEVINGS-
ARCHITECTUUR', 1964, DELFT

A. SAINT, 'RICHARD NORMAN SHAW',
1976, NEW HAVEN

H. MUTHESIUS, 'DAS ENGLISCHE HAUS',
1905, BERLIN

P. DAVEY, 'ARTS AND CRAFTS ARCHITECTURE',
1995, LONDON

LE CORBUSIER (ET FRANCOIS DE PIERREFEU),
'LA MAISON DES HOMMES', 1942, PARIS

R. BANHAM, 'A CONCRETE ATLANTIS',
1986, CAMBRIDGE, U.S.

M. RISSELADA & D. VAN DEN HEUVEL (ED.),
'TEAM 10', 2005, ROTTERDAM

R. BANHAM, 'BRUTALISMUS IN DER
ARCHITECTUR', 1966, STUTTGART

M. CULOT, 'ALTER ARCHITECTURE',
2005, BRUXELLES

WWW.NIEUWEKAART.NL
(DE NIEUWE KAART VAN NEDERLAND)

D.E. VAN GAMEREN, 'REVISIES VAN DE
RUIMTE', 2005, ROTTERDAM

B. LEUPEN, R. HEIJNE, J. VAN ZWOL (ED.),
'TIME-BASED ARCHITECTURE', 2005,
ROTTERDAM

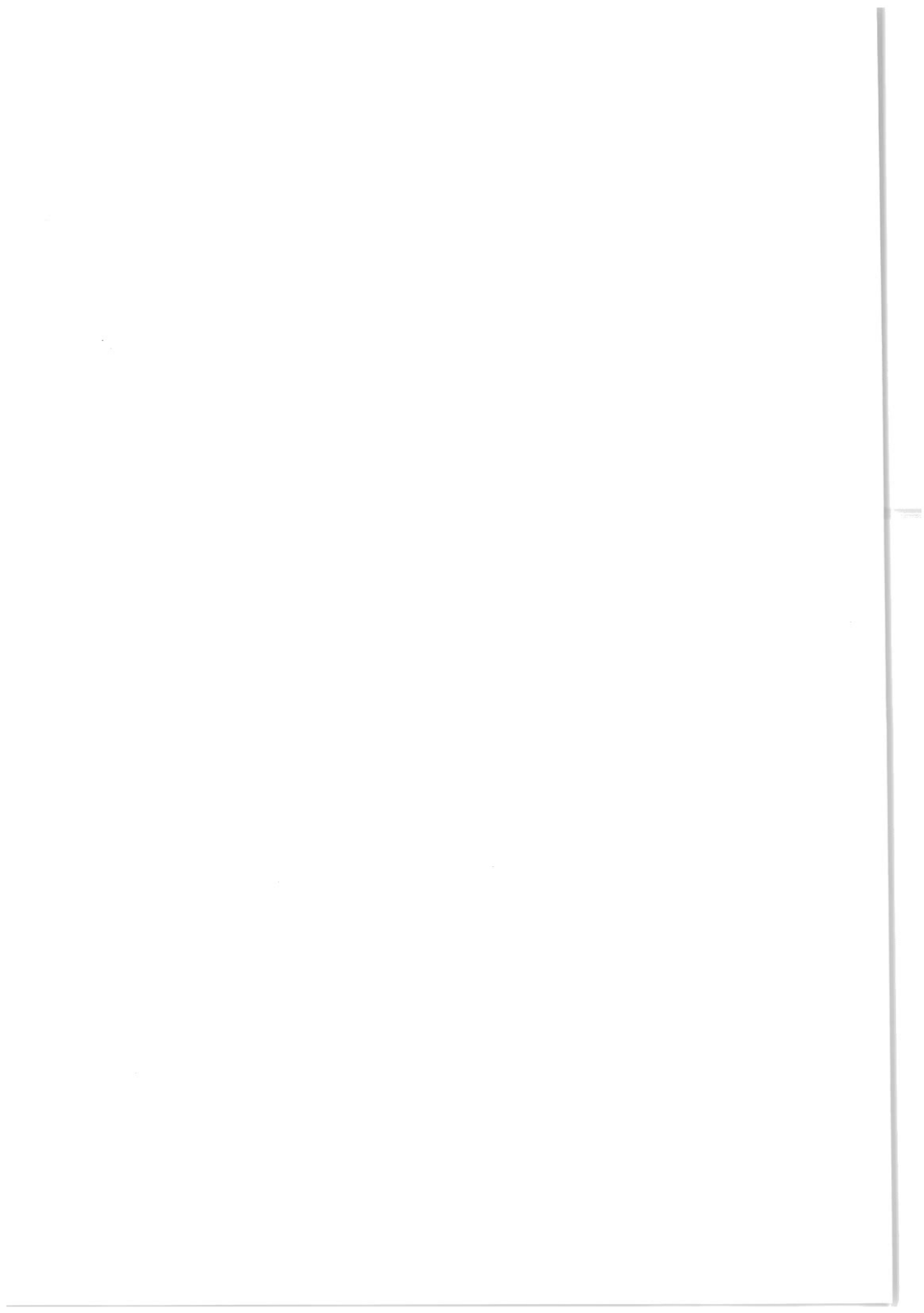
N. PEVSNER, 'DERBYSHIRE (THE BUILDINGS
OF ENGLAND)', 1953/1978, HARMONDSWORTH

M. GIROUARD, 'ROBERT SMYTHSON
AND THE ELIZABETHAN COUNTRY HOUSE',
1983, NEW HAVEN

MUZIEKREFERENTIES

GYÖRGY LIGETI, RAMIFICATIONS,
1968, REQUIEM, 1965,
CD-OPNAME: TELDEC 8573-88263-2, 2003

PIERRE BOULEZ: ANTHÈMES,
1997, CD-OPNAME: DEUTSCHE
GRAMMOPHON, 463 475-2, 2000

COLOPHON
ONTWERP: ERIK WONG
BEELDREDACTIE: SEBASTIAAN KAAL
EN OTTO DIESFELDT
DRUK: ROBSTOLK®
DICK VAN GAMEREN ©2006

